

УДК 343.98:623.45(045)

**Я. І. Дрижак**, завідувач сектору  
Чернігівського науково-дослідного експертно-  
криміналістичного центру МВС України

## ДО ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ В КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ВИБУХОТЕХНІЦІ

Розглянуто питання щодо визначення понять «боєприпаси» і «вибуховий пристрій», що має важливе значення для проведення діагностичного дослідження під час виконання вибухотехнічної експертизи, обґрунтовано їх методологічне трактування.

*Ключові слова:* вибухотехніка, криміналістика, боєприпас, вибуховий пристрій.

Рассмотрен вопрос определения понятий «боеприпас» и «взрывное устройство», имеющий важное значение для проведения диагностического исследования при выполнении взрывотехнической экспертизы, обоснована их методологическая трактовка.

This article reveals the concept of «munitions», «explosive devices» that arise during the time of the diagnostic study during the execution of the explosion and technical expertise. Similarly, their more precise methodological significance is argued.

Як свідчить кримінальна ситуація в Україні, питання розвитку криміналістичної вибухотехніки не лише не втрачають своєї актуальності, а й потребують активних досліджень. Важливим кроком на шляху розвитку вибухотехнічних досліджень стало створення в Експертній службі МВС України вибухотехнічних підрозділів, першочерговим завданням яких була розробка науково-методичної бази з метою проведення експертиз і досліджень на належному науково-технічному рівні.

Важливість цього завдання була зумовлена тим, що на початок 1990-х років основу джерельної бази з цього напрямку становили праці Ю. М. Дільдіна, В. В. Мартинова, А. Ю. Семенова, А. А. Шмирьова. Лише у 2011 році спільними зусиллями фахівців Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України та інших експертних установ було розроблено методика комплексного дослідження вибухових пристроїв (далі — методика) [1]. Проте розробка та впровадження в експертну практику цієї методики не вирішили всіх проблемних питань. Чи не найскладнішим для експертів було завдання стосовно визначення належності наданого на дослідження об'єкта до категорії боєприпасів або вибухових пристроїв, яке вони мали вирішувати в процесі кваліфікаційних досліджень.

Зазначена проблема пов'язана з тим, що в різних науково-методичних матеріалах, коментарях до ст. 410 та 262 Кримінального кодексу України (далі — КК України), постанові Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 3 [2]

наведено різні визначення поняття вибухового пристрою та боеприпасів. З огляду на зазначене визначення понятійного апарату, а саме поняття «вибуховий пристрій» та «боеприпаси», у криміналістичній вибухотехніці є доволі важливим.

Згідно з коментарем до ст. 262 КК України *бойовими припасами* — визнаються патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші вироби у зібраному вигляді, споряджені вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнепальної зброї чи для вчинення вибуху. Патрони та набої до гладкоствольної мисливської зброї, а також патрони, споряджені гумовими чи подібними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, не є предметом злочину, передбаченим ст. 262 КК України (п. 5 зазначеної постанови Пленуму Верховного Суду України).

Під *вибуховими пристроями* слід розуміти саморобні чи виготовлені промисловим способом вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні створювати вражаючі фактори за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) — спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду — шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин [3, с. 795].

У ст. 410 КК України *бойовими припасами* визначено патрони до зброї, артилерійські снаряди, бомби, міни, бойові частини ракет, а також інші вироби та знаряддя, споряджені вибуховою речовиною та призначені для ведення стрільби або руйнування різноманітних об'єктів. Піротехнічні, імітаційні, навчальні, холості та інші подібні засоби, що не містять вибухових речовин, не належать до бойових припасів [3].

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 3 під *бойовими припасами* розуміє патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші вироби в зібраному вигляді, споряджені вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнепальної зброї чи для вчинення вибуху. Патрони та набої до гладкоствольної мисливської зброї, а також патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, не є предметом злочинів, передбачених ст. 262, 263 КК [2, с. 2].

Зазначена постанова розкриває також поняття *вибухових пристроїв*, під якими слід розуміти саморобні чи виготовлені промисловим способом вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створити вражаючі фактори — спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду — шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин [2, с. 2].

Згідно з визначенням, наведеним у методиці комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху *вибуховий пристрій* — це «спеціально виготовлений промисловим або саморобним способом пристрій одноразового застосування, який за певних обставин спроможний до вибуху з утворенням уражаючих факторів за допомогою використання енергії хімічного вибуху, а бойові припаси — це патрони до зброї, артилерійські снаряди, бомби, бойові частини,

міни, гранати, а також інші вироби й снаряди, споряджені вибуховою речовиною і призначені для ураження живої цілі або руйнування різноманітних об'єктів» [1, с. 37].

Таким чином, належність об'єкта до вибухового пристрою промислового виготовлення визначають за наявністю у нього сукупності таких загальних криміналістичних ознак:

- призначення для ураження цілей факторами вибуху;
- придатність для поразки цілей шляхом здійснення вибуху.

Призначення для ураження цілей визначають за наявністю в об'єкта сукупності конструктивних ознак, характерних для певного типу, виду, зразка вибухового пристрою промислового виготовлення.

До основних конструктивних ознак вибухових пристроїв промислового виготовлення мають належати такі:

- наявність заряду вибухової речовини;
- наявність засобу підризу;
- поєднання в єдину конструкцію заряду вибухової речовини та засобу підризу.

Придатність для ураження цілей визначається:

- наявністю складових частин вибухового пристрою, що забезпечують можливість здійснення вибуху;
- здатністю під час вибуху створювати уражаючі фактори із забезпеченням їх кількісних параметрів, достатніх для ураження цілі [1, с. 38—39].

На відміну від визначень, наведених вище, Ю. М. Дильдін під *вибуховими пристроями* пропонує розуміти будь-який пристрій, спеціально підготовлений і за певних умов здатний до вибуху [4, с. 4].

Отже, як свідчить аналіз різних літературних джерел, однозначних тлумачень визначень понять вибухових пристроїв і боеприпасів немає, що зумовлює виникнення певних труднощів в експертів-вибухотехніків під час проведення класифікаційних досліджень, зокрема щодо категоризації наданого на дослідження об'єкта.

Найоптимальніше поняття вибухового пристрою розкрито в навчальному посібнику «Взрывные устройства промышленного изготовления и их криминалистическое исследование», у якому вибуховий пристрій визначено як пристрій, спеціально підготовлений та за певних умов здатний до вибуху [5].

Згідно з методикою належність того чи іншого предмета до категорії боеприпасів або вибухових пристроїв залежить від його цільового призначення. Тобто, якщо вибуховий пристрій було виготовлено для ураження живої сили або пошкодження майна, то цей вибуховий пристрій є боеприпасом, або якщо вибуховий пристрій чи заряд вибухової речовини із засобом ініціювання було виготовлено не для ураження живої сили або руйнування майна, але в подальшому було застосовано для ураження живої сили, то їх також можна віднести до боеприпасів. Наприклад, якщо вибуховий пакет було застосовано військовими для імітації вибуху ручних гранат на навчаннях особового складу, то він є вибуховим пристроєм, але якщо цей вибуховий пакет було застосовано для ураження живих цілей з метою учинення злочинних дій, то цей вибуховий пакет можна розглядати як боеприпас.

Часто предметом вибухотехнічної експертизи є корпус гранати без підривача, який, як свідчить експертна практика, визнають зарядом вибухової речовини, конструктивно оформленим у корпус гранати. Експерт у процесі порівняльного (ілюстративного, розмірного, конструктивного) дослідження такого об'єкта у висновку

зазначає, що це вибухова речовина, конструктивно оформлена в корпус гранати. Такі висновки не відповідають змісту завдання дослідження. Якщо досліджують і порівнюють об'єкт (корпус гранати), то і у висновку, і в синтизуючій частині потрібно зазначати, що це корпус гранати, який згідно з довідковою літературою або за результатами хімічного дослідження (якщо таке проводили) споряджений вибуховою речовиною.

З огляду на зазначене будь-який боєприпас з погляду криміналістичної вибухотехніки буде вибуховим пристроєм, але не кожний вибуховий пристрій буде боєприпасом.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що в криміналістичній вибухотехніці боєприпас завжди буде вибуховим пристроєм, проте санкції ст. 262, 263, 410 КК України, пов'язаних з незаконним обігом вибухових матеріалів (вибухових пристроїв, боєприпасів, вибухових речовин) не передбачають різних ступенів суворості покарання. Віднесення вибухових матеріалів, наданих на дослідження, до категорії боєприпасів або вибухових пристроїв не є принциповим, тобто віднесення об'єктів, наданих на дослідження, до категорії вибухових пристроїв є достатнім і не є помилковим без віднесення їх до категорії боєприпасів.

Якщо ставиться питання про придатність наданого на дослідження об'єкта до вибуху, то згідно з методикою його підривають за тим механізмом, який визначив виробник пристрою. Якщо ставиться питання про придатність об'єкта дослідження до використання його за цільовим призначенням, тоді потрібно проводити експертний експеримент, як зазначено в методиці [1]. Але якщо стоїть питання про придатність об'єкта лише для вибуху, достатньо визначити його придатність до вибуху, щоб здетонувала сама вибухова речовина, яка знаходиться в корпусі об'єкта, а як саме вона здетонує, немає значення. Як засіб підриву можна застосовувати електродетонатор чи інші засоби, які забезпечують вибухобезпеку під час їх застосування.

Розглянутий у цій статті понятійний апарат криміналістичної вибухотехніки не є вичерпним та в подальшому має вивчатися та узагальнюватися.

### Список використаної літератури

1. *Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху* / [Прохоров-Лукін Г. В., Биков В. І., Пащенко В. І. та ін.]. — К. : ТОВ «Еліт Прінт», 2011. — 216 с.
2. *Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 3.*
3. *Баулін Ю. В.* Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / Баулін Ю. В., Борисов В. І., Гавриш С. Б. — К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2003. — 1196 с.
4. *Дильдин Ю. М.* Основы криминалистического исследования самодельных взрывных устройств / Дильдин Ю. М., Мартынов В. В., Семенов А. Ю. — М. : ВНКЦ МВД СССР, 1991. — 94 с.
5. *Дильдин Ю. М.* Взрывные устройства промышленного изготовления и их криминалистическое исследование / Дильдин Ю. М., Мартынов В. В., Семенов А. Ю. — М. : ВНКЦ МВД СССР, 1991. — 120 с.